

Wagner Péter

Merre tovább Afganisztánban?

A 2008. április 2–3-án tartott bukaresti NATO-csúcstalálkozón a szervezet bővítése volt a fő kérdés, a politikai-katonai szövetség jövőjét illetően legalább ugyanilyen súllyal esett latba az afganisztáni szerepvállalás is. Jelen írás a szövetség afganisztáni problémáit és lehetőségeit elemzi.

A NATO-tagországok legtöbbször az elmúlt években folyamatos nyomás nehezedett. Ahogy nőtt az Afganisztánban működő nemzetközi erők, az ISAF (*International Security Assistance Force*) létszáma, úgy vált egyre inkább a honvédelmi miniszterek formális és informális találkozóinak központi témájává a „ki hajlandó újabb katonát adni” kérdése.

A Bukarestben Afganisztánra vonatkozóan tett magyar felajánlások, amelyeknek jó része már ismert volt korábban is, a Magyar Honvédség általános állapotának, katonai és finanszírozási lehetőségeinek ismeretében akár impozánsnak is tekinthetők. A hat hónapos váltásokban kint állomásozó mintegy 220 fős magyar tartományi újjáépítési csoport (*Provincial Reconstruction Team – PRT*) mellett 2008 szeptemberétől újabb 90-100 fővel fogjuk növelni az Afganisztánban szolgáló magyar katonák létszámát. Az új kontingens fele a kabuli nemzetközi repülőtér irányítását veszi át, egy 12 fős különleges műveleti szakasz Dél-Afganisztánban fog működni, míg két 15-19 fős műveleti és tanácsadói, kiképzést segítő alegység, úgynevezett OMLT (*Operational Monitoring and Liaison Team*) az afgán katonák kiképzésében vesz majd részt Baglán és valamelyik dél-afganisztáni tartományban.

AZ OMLT-k különleges jellemzője, hogy a kiképzők együtt élnek a számukra kije-

lőtt afgán egységgel, és nemcsak a felkészítésükben vesznek részt, hanem akkor is segítik őket a minél hatékonyabb fellépésben amikor hadműveleti területekre mennek harcolni. Ebből a szempontból Magyarország szerepvállalása határpont-hoz érkezik majd, mert 2008 őszétől a honvédek immár aktív részesei is lehetnek a kormányellenes erőkkel szembeni küzdelemnek.

Kelet-európai összehasonlításban ugyanakkor a magyar szerepvállalás egyre kevésbé mondható kiemelkedőnek. Az eddigi magyar szerepvállalás súlyát az adta, hogy a térségből elsőként vállaltuk önállóan egy PRT működtetését. (Litvánia is vezet ugyan egyet, de katonailag és logisztikailag is amerikai katonai alárendeltségben.) Csehország azonban 2005 márciusában elindította saját újjáépítési csoportját a veszélyesebb Kelet-Afganisztánban, Lengyelország pedig valószínűleg hamarosan ugyanezt teszi Gházni tartományban. Horvátország és Románia méretükhöz képest jelentős erőket (210, illetve 540 főt) állomásoztatnak Afganisztánban, az utóbbiak ráadásul az ország déli részén, ahol a kontingensnek már halálos veszteségei is voltak.

Előnyünket legfeljebb az növelheti, hogy a román fővárosban a magyar kormányzat két szállító- és két harci helikoptert ajánlott

fel az ISAF-műveletekre, amennyiben azokon a szövetség erre a célra létrehozott alapjából elvégezhető a szükséges felújítások és a modernizáció. Felajánlásunk értékének megítéléséhez érdemes emlékeztetni arra, hogy a szövetség vezető politikusainak találkozóin Afganisztán kapcsán közel egy éve állandó téma a helikopterképesség-hiány, és 2007 őszén még olyan hír is elterjedt, hogy a NATO orosz gyártású szállítóhelikoptereket kíván bérelni a logisztikai igényeinek kielégítésére.

A magyar katonák még oly jelképes mértékű dél-afganisztáni szolgálata is fontos hozzájárulás lesz a legtöbb áldozatot vállaló amerikai, kanadai, brit és holland szerepvállaláshoz. A szóban forgó országok 2005-ben vállalták fel a tálib fundamentalista mozgalom szülőhazájának számító, Pakisztán határos vidék pacifikálását. Az első ISAF-csapatok 2006 nyári megjelenése óta ez a terület folyamatos és heves harcok színtere. A táliboknak 2001 óta sikerült újjászervezniük magukat, támogató bázisuk az új afgán kormány gyengeségének köszönhetően ismét megerősödött, különösen a Pakisztánnal szomszédos határterületeken.

Az elmúlt két évben az ISAF több egymást követő hadművelettel igyekezett megtisztítani Dél-Afganisztánt a táliboktól. Bár a konvencionális ütközeteket rendre megnyerte, a megszerzett területeket – a helyi lakosság támogatásának hiánya és a tálibok Pakisztánból érkező támogatása miatt – képtelen volt megtartani. A NATO-országok közül Kanada került a legnehezebb helyzetbe, amely a központi jelentőségű Kandahár tartományban állomásoztat 2500 katonát. Ottawa az elmúlt két évben kontingense nagyságához képest nagyobb embervesztéseket szenvedett, mint az Egyesült Államok vagy Nagy-Britannia. Nem véletlen, hogy a kanadai lakosság jelentős része elutasítja az afga-

nisztáni szerepvállalást, és a kormány csak abban az esetben volt hajlandó 2009-ig meghosszabbítani szerepvállalását, ha a szövetségesek még legalább 1000 katonát küldenek a tartományba. A megoldást egyelőre Washington felajánlása jelentette, amely egy hat hónapos időszakra mintegy 3300 tengerészgyalogost irányít a déli körzetbe, hogy az ott állomásozó ISAF-erőket támogassa. Franciaország is felajánlotta Bukarestben 700 katonának kiküldését, de ez az egység Kelet-Afganisztánban fog állomásozni az elkövetkező időszakban.

A tálibok visszatérése

A nemzetközi közösség hosszú ideig értetlenül állt az Afganisztánt 1996 és 2001 között uraló fundamentalista mozgalom újabb térnyerése előtt. Pedig a tálibok fel-támadó népszerűségének több oka is van. Mindenekelőtt világosan kell látni, hogy a külföldi média által sulykolt, s olykor a szakirodalomban is megjelenő tálib bűnök az afgán lakosság egy részének szemében korántsem voltak olyan elítélendők, mint azt a világ közvéleménye hiszi. Mert milyen bűnökről is volt szó? A férfiaknak szakállt kellett hordaniuk, a nők csak az egész testet elfedő burkában léphettek ki az utcára. Tilos volt a smink, a magas sarkú cipő, a zenehallgatás és lányok – mondván, hogy először a fiúknak kell megteremteni az oktatás lehetőségét – nem járhattak iskolába. Csakhogy a nemzetközi közösség figyelmét mintha elkerülte volna, hogy az afgán lakosság 80-85 százaléka vidéken élt, ahol a nők egyébként sem hordtak magas sarkú cipőt és nem sminkelték magukat. Miként a szakállviselés és burkaviselet sem kötődött a tálibok uralmához. (Jelen írás szerzője 2006-ban több alka-

lommal is utazást tehetett Észak-Afganisztánban, ahol a nők jellegzetes kék lepelbe burkolták testüket és szinte minden férfi szakállas volt – minden kényszer nélkül.)

A tálib uralom azt kínálta és ígérte az afgán lakosságnak, amit az korábban öt-tíz éven át hiányolt, s aminek a hiánya megkeserítette, veszélyessé tette a mindennapi afgán életet – a biztonságot. Ez egy olyan időszakban, amikor az emberek legalapvetőbb problémája az, hogy megérik-e a holnapot, óriási dolognak számított. Olyan dolognak, ami mellett eltörpült a szakáll vagy a burka viselésének problémája. Ráadásul 2001-ben Afganisztánnak a tálibok által ellenőrzött területein (az ország csaknem 90 százalékán) a rendszer már valamelyest biztosította is ezt a stabilitást: az egykori – a lakosság által népnyzónak tekintett – hadurak mindenestre vagy elmenekültek, vagy csatlakoztak a tálib mozgalomhoz.

Paradox módon, a 2001 őszen lezajlott rezsimváltás egyik sajnálatos „mellékterméke” éppen ezeknek a korábbi politikai káoszért felelős politikusoknak, haduraknak a hatalomba való visszatérése volt. Nem véletlen tehát, hogy sok helyen valóságos nosztalgia övezi a tálib uralmat, s a mozgalom minden különösebb erőfeszítés nélkül képes pótolni az ISAF állítása szerint tízezres nagyságrendű emberi veszteségeit.

A tálibok népszerűségét növeli Dél-Afganisztánban az is, hogy az afgán kormány a kábítószer elleni küzdelmet az egyszerű máktermelő paraszton kezdte, akiket a rendőrséggel és az őket támogató ISAF-erőkkel szemben csak a tálib mozgalom képes és hajlandó megvédeni. S teszi ezt itt igen hatékonyan, hiszen az ópiumtermelés 2001 óta folyamatosan növekszik, a betakarítási eredmények minden korábbi rekordot megdöntenek. Az ENSZ kábítószerrel foglalkozó szervezetének (UNODC)

éves jelentései azt mutatják, hogy miközben Afganisztán nagy részén a máktermesztés csökken vagy megszűnik (itt a farmerek állítólag a kannabisz termesztésére térnek át), addig a déli tartományokban – több tízezer nyugati katona jelenléte ellenére – a termelés folyamatosan emelkedik. Helmand tartományban, ahol 7000 brit katona állomásozik, 2007-ben majdnem megduplázódott a bevetett terület nagysága. Mindezek eredményeként napjainkra Afganisztán adja a világ ópiumtermelésének 93 százalékát és az Európába, s így Magyarországra is kerülő heroin nagy részét is.

A máktermesztésből származó hatalmas jövedelem, ami az UNODC 2007-es becslése szerint mintegy 7,5 milliárd dollár tesz ki, nem a földműveseket gazdagítja, hanem a termelésre ráépülő kereskedőket, a transznacionális maffiahálózatokat és az ezeket megadóztató tálibokat. Az ISAF számításai szerint a 2006 nyarán végrehajtott Medúza-hadművelet során a fundamentalista mozgalom fegyveresei mintegy 5 millió dollár értékű lőszert és rakétát lőttek ki a Kandahárban található Pandzswai járásban, ami látványos bizonyítéka annak, hogy milyen forrásokkal és anyagi utánpótlással rendelkezhet a mozgalom. Az afgán kormány és a nemzetközi erők egyelőre tehetetlennek tűnnek. A rendelkezésükre álló források legfeljebb arra elegendőek, hogy meggátolják a tálibok teljes térnyerését Dél-Afganisztánban.

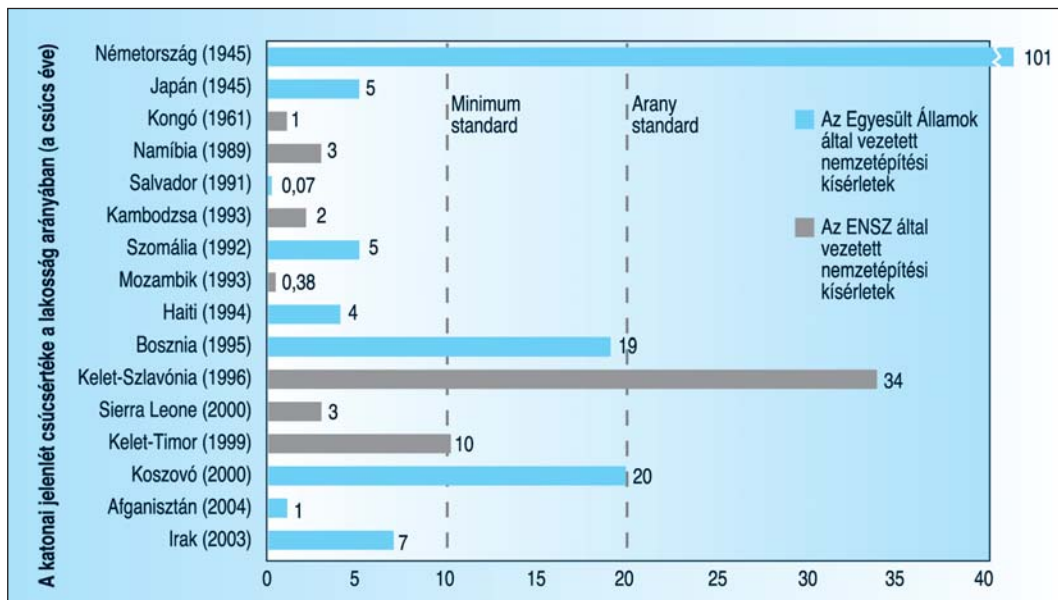
Egyedül nem megy

A sikertelenség számos oka közül az egyik továbbra is a nemzetközi és az afgán fegyveres erők alacsony létszáma. Kutatók már a terrorizmus elleni háború elején rámutattak arra, hogy más békemissziókhöz képest

az Afganisztánba vezényelt katonák létszáma egyszerűen nem elégséges az ország területének hatékony ellenőrzéséhez. Ha a jelenleg Afganisztánban érvényesülő külföldi katoná/négyzetkilométer arányt (0,07) vetíténénk Koszovóra, akkor a most függetlenné vált tartományban nem 16 ezer külföldi katonának kellene állomásoznia, hanem csupán 970-nek. Külön probléma, hogy amennyiben az ISAF-erőkhöz hozzászámolnánk az afgán biztonsági erőket, a katoná/négyzetkilométer arány még akkor is csupán alig a háromszorosára emelkedne (0,2). A nemzetközi szakirodalomban az 1945 utáni megszállások és ENSZ-missziók adatait alapul véve a sikeres működéshez, ellenőrzéshez szükséges minimum létszámot tíz katoná/ezer lakosban számították ki (az ideális arány húsz katoná/ezer lakos). Az amerikai RAND Corporation mellékelt táblázata 2004-es adatokat vett alapul és igen plasztikusan mutatja, hogy Afganisztán tekintetében mekkora lemaradásról van szó.

A helyzeten az sem sokat javít, hogy a 2008-as adatok valamint Afganisztán esetében a jelenlegi érték valahol 2-2,5 között van. Az említett adatok előrevetítik a NATO előtt álló kihívások további irányát. Még több és több katonát kell egy ideig a közép-ázsiai országba küldeni a feladat sikeres elvégzésének érdekében. Nem kell tehát nagy képzelőerő ahhoz, hogy a rigaihoz vagy a bukarestihez hasonló kínos vitákat és nehezen kialakult csapatfelajánlásokat vizionáljunk a jövőben megrendező csúcstalálkozók vonatkozásában is.

Persze nem biztos, hogy a létszámnövelés mindent megoldana. A katonák különben is hajlamosak túlbiztosítani magukat, ami egyszersmind meggátolja őket abban, hogy újszerű hozzáállást alakítsanak ki, kezdeményező stratégiákat keressenek. A nemzetközi erők túlzott jelenléte pedig felerősítheti az afgán lakosságban a megszállás érzetét és ez igen rossz aszociációkat hívhat elő. A szovjet hadse-

Forrás: James Dobbins et al.: *U.N.s Role in Nation Building* New York, 2005, Rand Corporation, xxii o.

reg létszáma az 1980-as években 110 000 fő körül állandósult Afganisztánban, és bár erőltetett lenne bármilyen párhuzamot vonni az akkori és a mostani külföldi fegyveres erők között, a szám jelzésértékű lehet a tekintetben, hogy a létszámnövelésnek vannak határai, ha az ISAF egyszerre akar hatékony lenni és a megszállás érzését sem akarja kelteni.

Addig is, amíg ezt a kérdést a felelős stratégiák eldöntik, az ISAF-erők a válságkezelést illetően több lehetséges módszer között is válogathatnak. Természetesen nincs egyetlen üdvözítő megoldás, sikert valószínűleg csak a helyesen megválasztott különböző válságkezelési módszerek együttes alkalmazása hozhat. Az azonban mindenképpen pozitív jel, hogy Afganisztánban kísérletezés folyik. Számos elfeledett tapasztalat éledt újjá: az Irakban alkalmazott taktikákat nemcsak a tálibok és a helyi al-Káida-csoportok vették át, hanem az itt állomásozó amerikai és európai erők is tanultak belőlük.

Az egyik lehetséges módszer a megegyezés keresése az alsó- vagy középvezetői szinttel. Az örökké innovatív britek – az afgán kormány és az amerikai parancsnokok haragját kiváltva – elsőként próbálkoztak meg ezzel a stratégiai fontosságú észak-helmandi Musza Qala városában. 2006 végén megegyeztek a helyi tálib erőkkel, hogy mindkét fél kiüríti a várost, de az egyezséget a tálibok 2007 februárjában megszegték. Musza Qala egészen decemberig a kezükön maradt, amikor is meglepően rövid harcok után visszakerült az afgán kormány ellenőrzése alá. Utóbb kiderült a gyors sikere oka az volt, hogy Nagy-Britannia titkos tárgyalásokat kezdett a térség parancsnokaival, akik a felajánlott pénzt és vezetői posztot elfogadva átálltak. A meglepetésszerű pálfordulás természetesen nem volt áldozatok nélküli. A Karzai-kabinet – az ellenség-

gel a kormány háta mögött folytatott tárgyalásokra válaszul – kiutasított két nagy tapasztalatú brit diplomatát, akik az UNAMA és az EU munkatársai voltak. A másik oldalon a tálib vezérkar saját áruló parancsnokának, Abdul Szalam mollának a likvidálására szólította fel híveit, aki a britekkel kötött egyezség részeként a várost is magába foglaló Musza Qala járás kormányzója lett. A várost azóta meglátogatta már a NATO főparancsnoka és a főtitkára is.

A tárgyalások felvállalása és az ellenség „megvásárlása” az afgán viszonyok között egyébként sem jelent újdonságot. A szovjet megszállás időszaka alatt a kormányoldal bevett és általában sikeres technikája volt, hogy a rivális mudzsahed parancsnokok valamelyikét a rezsim szolgálatába vonta némi pénz, fegyver vagy vezetői tisztség felajánlásával.

A pakisztáni tálibok

A létszámhiány okozta problémák enyhítésének második formája az együttműködés lehetőségének keresése a pakisztáni hatóságokkal. A déli szomszéd Északnyugati Határtartományában (*North-West Frontier Province – NWFP*) és különösen a központi kormány irányítása alatt álló törzsi ügynökségekben (*Federally Administered Tribal Areas – FATA*) a tálibok szinte meghatározó befolyásra tettek szert. Ezeken a nehezen megközelíthető vidékeken a fundamentalista mozgalom népszerűsége több mint egy évtizede töretlen, és 2001-ig a Musarraf-rezsim is nyíltan szimpatizált a tálibokkal. Az Egyesült Államokat ért terror támadásokat követően a pakisztáni kormány hivatalosan ellenük fordult, ám a katonai és titkosszolgálati vezetésben még mindig sokan segítik és támogatják őket. Bár amerikai nyomásra a hadsereg több al-

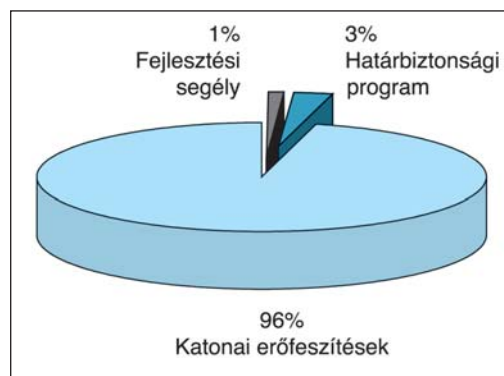
kalommal is megpróbált fellépni ellenük, rendszerint súlyos veszteségeket szenvedett és kínos magyarázatra szoruló béke-megállapodásokat volt kénytelen kötni. Az itt húzódó völgyekben szervezte magát újjá az al-Káida, erre bujkál a szervezet lassan legendássá váló két vezetője, Oszáma bin Láden és Ajman az-Zavahiri is, akik időről időre videoüzenetekben adnak életjelet magukról. Erről a vidékről irányítja a szovjetek elleni ellenállás hőse, az idős Dzsalaluddin Hakkani a kelet-afganisztáni tálibok tevékenységét, s rendszeresen innen szivárognak be Afganisztánba kisebb-nagyobb csoportok az ellenőrizhetetlen határokon keresztül, rajtaütnek az egyre növekvő számú amerikai előretolt bázisokon.

A dél-vazirisztáni törzsi ügynökség a központja Beitullah Mehszúdnak is, akit a térségben tevékenykedő szélsőségesek a pakisztáni tálibok vezetőjévé választottak. A harmincas évei elején járó, kiváló szervező hírében álló Mehszúd is a tálib mozgalmat megalapító Omár mollát tartja vezetőjének, s hozzá hasonlóan tartózkodik a nyilvánosságtól, nem engedi magát például fényképezni. A pakisztáni tálibok erről a területről kiindulva az elmúlt években sikeresen terjesztették ki befolyásukat további törzsi ügynökségekre, illetve – a helyi politikai és törzsi vezetők elűzésével és likvidálásával – az Északnyugati Határtartomány egyes területeire. Hírszerzési jelentések szerint Benazir Bhutto meggyilkolását is Baitullah Mehszúd szervezte meg.

Az itteni tálibok tevékenységének köszönhetően jelentek meg Pakisztánban az öngyilkos merénylők, akik megtámadták a kormány képviselőit, a titkosszolgálat és a hadsereg egységeit és magát Musarráf államfőt is. Úgy tűnik, hogy az eddig alkalmazott módszerekkel, hozzáállással nem lehet megtörni a szélsőségesek befolyását az általuk ellenőrzött területeken. Tény ugyanak-

kor, hogy a 2008-as pakisztáni parlamenti választások eredményeként a szélsőségesekkel szimpatizáló iszlámista politikai erők súlyos vereséget szenvedtek, s az új polgári kormányban olyan pártok képviseltetik magukat, amelyek a szélsőségesek problémáját egy sokkal tágabb keretben akarják megoldani. Ennek éppúgy része a béketárgyalások folytatása, mint jószolgálati gesztusok megtétele, a törzsi területek fejlesztése és a FATA területén élő lakosság jogi státusának rendezése. Mindebben segítségére lehet az új kormánynak az Egyesült Államok is, amely 2002 óta folyamatosan támogatja a törzsi területek pacifikálását. A gondot elsősorban az okozza, hogy Washington eleddig – hallgatva az iszlámábádi vezetésre – pusztán biztonsági kérdésként kezelte a törzsi területeken kialakult helyzetet, és nem volt tekintettel a tálibok népszerűségének szociális gyökereire.

Mind az Északnyugati Határtartomány, mind a FATA Pakisztán egyik legszegényebb, legelmaradottabb területe. Ennek ellenére a törzsi ügynökségekre fordított amerikai segélyek nagy részét a pakisztáni hadsereg tevékenységének finanszírozására költötték, nem pedig a térség fejlesztésére.

Forrás: Combating Terrorism: The United States Lacks Comprehensive Plan to Destroy the Terrorist Threat and Close the Safe Haven in Pakistan's Federally Administered Tribal Areas, U.S. Government Accountability Office, 2008. április, 12. o.

Miként az ábrából kiderül, a majd hatmilliárd dollárnyi összegből csupán szerény 40 millió dollárt fordítottak a fejlesztésekre, míg a katonai és határőrizeti feladatokra elköltött 99 százalék gyakorlatilag alig érezte hatását: nem javult a biztonság, nem csökkent a határon átcsapó akciók száma.

Az Egyesült Államok a határ afgán oldalon is megpróbált lépéseket tenni a Pakisztánból érkező kormányellenes erők elleni eredményesebb harc érdekében. Kezdeményezésére 2006-ban háromoldalú találkozók kezdődtek a pakisztáni, az afgán és az amerikai hadsereg vezetői között, azzal a céllal, hogy a két szomszéd között meginduljon az együttműködés és az információk jobb, gyorsabb megosztásával hatékonyabban lehessen reagálni a tálibok tevékenységére. Az amerikai kezdeményezés 2008 márciusára érett be. Ekkor született megegyezés arról, hogy a három fél hat közösen működtetendő hírszerzői állomást fog felszerelni azokon a területeken, amelyeken a tálib jelenlét a legerősebb. Az első ilyen központ már meg is kezdte működését az egyik fő határátkelőnek számító Torkhamban.

Talán ezekre a lépésekre válaszul a tálibok 2008 márciusától újabb „frontot” nyitottak az ISAF ellen – igaz, Pakisztán területén. A nemzetközi erők nem fegyver jellegű felszerelésének legfőbb logisztikai utánpótlása ugyanis a déli szomszédon keresztül történik. Az elmúlt hetekben tucatjával robbantottak fel a pakisztáni oldalon határátlépésre várakozó üzemanyagszállító teherautókat. Ezek az események teljesen más megvilágításba helyezik a Bukarestben Oroszországgal kötött szállítási egyezményt is, amelynek révén nem katonai felszerelések, élelmiszerek, tartalék alkatrészek vagy járművek juthatnak el orosz vasútvonalakon a közép-ázsiai volt szovjet köztársaságok érintésével Afga-

nisztánba. (Eddig az észak-afganisztáni hadműveleti terület utánpótlására a fő logisztikai pont a határhoz közeli üzég Termez repülőtere volt.) Amennyiben ennek az új szállítási útvonalnak a kapacitása fel-fut a jövőben, az a magyar PRT által „lakott” Baglán tartományt is érinteni fogja, hiszen az egyetlen út a főváros és Kelet-Afganisztán felé erre vezet.

Hogyan tovább?

Afganisztán jövőjét a kábítószer-termelés kérdése és a tálibok elleni harc sikeressége fogja eldönteni. Bár az ISAF-parancsnokok – egyfajta kincstári optimizmussal – minden év elején döntőnek nevezik a rájuk váró nyári időszakot, az elmúlt évek azt mutatják, hogy még mindig lehet rosszabb. Ha belátható időn belül nem sikerül rendezni Dél-Afganisztán helyzetét, az olyan komoly presztízsveszteséggel járhat a NATO számára, hogy katonai értelemben valószínűleg megkérdőjeleznék a nemzetközi közösség amúgy is egyre gyengülő elkötelezettségét a közép-ázsiai országok iránt. Ez visszavonhatatlanul az afgán kormány destabilizálódásához és az 1992 körüli állapotok visszatéréséhez vezetne.

Persze nem kell ennyire pesszimistának és borúlátónak lennünk. Afganisztánban mindenki tanul, ki gyorsabban, ki lassabban. A NATO katonai téren egyértelmű fejlődést mutat, miként a magyar PRT tevékenységében is érezni az előrehaladást. Képességeit tekintve az afgán kormány, ha lassan is, de fejlődik, miként javul az ország fejlesztésével foglalkozó nem kormányzati szervezetek munkája is. Az afgán emberek hétköznapi életét jellemző adatok – bár a nyugati médián keresztül ritkán jutnak el hozzánk – sok területen komoly fejlődést mutatnak. Ugrásszerűen

